

قدرت بازدارندگی در فضای سایبر

اردشیر زابلی‌زاده*

پیمان وهاب‌پور**

چکیده

وضعیت «آنارشیک» گونه فضای سایبر، تأثیرات عمیقی روی منافع و امنیت ملی کشورها می‌گذارد. بازیگران ناشناس متعددی روزانه منافع و زیرساخت‌های حیاتی دیگر بازیگران را تهدید می‌کنند. دولت‌ها باید راهی برای کاستن از آسیب‌های این فضا بیابند و استراتژی بازدارندگی می‌تواند در این زمینه به کار آید. مقاله حاضر به بررسی این موضوع می‌پردازد که آیا استراتژی بازدارندگی در فضای سایبر کارآمدی دارد؟ و شرایط این کارآمدی کدام‌ها هستند؟ یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که هرچند استراتژی بازدارندگی نمی‌تواند همانند دوران جنگ سرد در فضای مجازی نیز کارآیی داشته باشد اما پتانسیل زیادی برای محافظت از منافع و امنیت ملی کشورها دارد. سه مولفه اساسی برای کارآمدی این استراتژی نیز شناسایی شدند که عبارتند از قدرت دفاعی زیاد، قابلیت شناسایی مهاجم و توانمندی انجام اقدامات تلافی‌جویانه سخت. «شناسایی» مولفه کلیدی و اساسی نظریه بازدارندگی در حوزه سایبری هست. چرا که شناسایی موفق، متضمن موثر و مفید بودن اقدامات تلافی‌جویانه است و باعث می‌شود که تهدیدات واقعی از بین بروند. همچنین یافته‌های این مقاله نشان می‌دهند که استراتژی بازدارندگی بدون اقدامات تلافی‌جویانه، موفق نخواهد بود. در نبود اقدامات تلافی‌جویانه، مهاجمان بالقوه هم‌انگیزه‌ای برای خودداری از حمله ندارند.

کلیدواژه‌ها: بازدارندگی، فضای سایبری، شناسایی، دفاع، اقدامات تلافی‌جویانه.

* استادیار و رئیس دانشکده ارتباطات صداوسیما، azmmf9432@gmail.com

** دکتری روابط بین‌الملل از دانشگاه علامه طباطبائی، pvahabpoor@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۱۵

۱. مقدمه

قدرت سایبری امروزه بعد مهمی از زیست‌واره جهانی را شکل می‌دهد. اطلاعات و فناوری‌های اطلاعاتی در سپهر سیاسی، اقتصادی و نظامی نقش حیاتی ایفا کرده و مقدمات فعالیت‌های عملیاتی را فراهم می‌آورد. با گسترش روزافزون فضای سایبری، نگرانی‌های زیادی هم در این خصوص ایجاد می‌شود و در کنار آثار مثبتی که در بهبود زیست جهانی دارد برخی ابعاد منفی و قابل توجه دیگری نیز دارد که حتی ممکن است آثار آن مخرب‌تر از جنگ‌های نظامی بوده و امنیت و حیات ملی مردمی را به چالش بکشاند. با توسعه فناوری‌های اطلاعاتی، خطرات دیگری همچون حمله مجازی یا جاسوسی سایبری در کمین تصمیم‌سازان و سیاست‌گذاران کشورهاست. ولی با توجه به هزاران حمله سایبری که در طی روز اتفاق می‌افتد، کار تمیز حملات جدی و مهم از حملات ناکارآمد و جزئی بسیار سخت شده است.

آنچه که در زمینه کنترل فضای مجازی چالش برانگیز است تفاوت ماهوی آن با دنیای واقعی است و همین امر هم کار را بر دولتمردان سخت می‌کند. بخش مهمی از ظرفیت‌های دولت‌های ملی در عصر کنونی معطوف به افزایش توانمندی‌ها برای برقراری امنیت و افزایش قدرت است. قدرت به طور سنتی، بر افزایش توانمندی‌های نظامی، اقتصادی، سیاسی و تحکیم پایه‌های حکومت از طریق حکومت خوب و ایجاد همبستگی ملی صورت می‌گیرد. تهدیدها نیز از طریق افزایش و تقویت چنین ظرفیت‌هایی دفع یا تعلیق می‌شود.

در فضای سایبر ما با یک وضعیت متفاوت مواجه هستیم. به رغم استفاده و بهره‌گیری دولت‌ها، افراد، سازمان‌های بین‌المللی، دانشگاه‌ها و ... از این فضا، روز به روز از آسیب‌پذیری بیشتری در قبال تهدیدات جدید برخوردار می‌شوند. فضای سایبر حاکمیت و قدرت را تنها به دست دولت نسپرده است، لویاتان حاکمی بر این فضای هزار سر وجود ندارد.

شاید بتوان گفت اینجا هنوز دوران «وضع طبیعی» خود را می‌گذارند. در دیدگاه توماس هابز، استقرار دولت قدرتمند (لویاتان) برای پایان دادن به وضع طبیعی، ضروری است. لویاتان نیز از طریق قرارداد اجتماعی که افراد با یکدیگر منعقد می‌کنند، به وجود می‌آید. طبق نظر هابز، زمانی که یک حاکمیت مستقر می‌شود که تعداد کثیری از افراد با یکدیگر توافق می‌کنند که حق نمایندگی را به آن اعطا کنند. بدین سان هابز به پاسخی

برای پرسش قدرت می رسد که خود آن نیز قدرت محور است. لویاتان فراقدرتی که در عین نفی قدرت فردی، در خدمت تضمین بقای فرد در حیات جمعی قرار می گیرد. به عقیده هابز، غلبه خصلت قدرت جویی از یک سو و میل به بقا از سوی دیگر، انسان ها را به ضرورت پذیرش این فراقدرت سوق می دهد. (منوچهری، ۱۳۷۶: ۳۳)

اما در فضای سایبر هیچ گونه حاکمیتی که افراد بتوانند چه از طریق قرارداد اجتماعی و یا هر مسیر دیگری بر حرص و ترس خود فائق آیند وجود ندارد. جهان امروز و آینده ما به یک نظام بین المللی جدیدی وارد شده است که آنگونه که باید و شاید، از ظرفیت های تهدید آمیز و حتی همکاری جویانه فضای سایبر اطلاع ندارد. فضای آنارشیک سایبر، راه را برای خشونت و اعمال قدرت سخت باز می کند.

راه های متعددی برای اعمال این نوع از قدرت وجود دارد. در ادامه سعی می شود به این سوال پاسخ داده شود که آیا استراتژی بازدارندگی در فضای سایبر قابلیت کاربرد دارد و شرایط کارآمدی آن کدام ها هستند؟

این مقاله از چند بخش تشکیل شده است. ابتدا مروری بر ادبیات پژوهش داشته و آثار مرتبط با این حوزه که به زبان های فارسی و انگلیسی نگاشته شده اند مورد بررسی قرار می گیرند. در بخش دوم، چیستی فضای سایبر مورد مذاقه قرار خواهد گرفت و سپس در بخش سوم به بررسی مفهوم قدرت در فضای سایبر و تحول معنایی آن خواهیم پرداخت. بعد از تحول معنایی قدرت، شناخت جنگ های سایبری اهمیت وافری می یابد که بخش چهارم را به خود اختصاص می دهد. در بخش پنجم به استراتژی بازدارندگی در فضای سایبری پرداخته و آثار و پیامدهای آن را بررسی خواهیم کرد. بخش نهایی نیز به نتیجه گیری و ارائه راهکارها اختصاص دارد.

۲. پیشینه پژوهش

ادبیات و نوشته های مربوط به فضای سایبر در چند سال اخیر رشد باور نکردنی داشته است. موسسات و نهادهای بسیاری به بررسی پیامدهای این عرصه بر زندگی اجتماعی، سیاسی و فرهنگی انسان هزاره سوم، می پردازند. به همین میزان نیز محتوا تولید شده است. به گونه ای که فضای سایبر برای ما دیگر فضای گنگ و مبهمی نیست.

در داخل کشور نیز برخی از این آثار ترجمه شده و برخی نیز به رشته تحریر در آمده است. در ادامه به بررسی برخی از این کتابها و مقالات می پردازیم. با توجه به گستردگی

ادبیات این حوزه، صرفاً به آن دسته از نوشته‌ها خواهیم پرداخت که به متغیر مستقل ما یعنی فضای سایبر مربوط می‌شود.

۱.۲ به عنوان اولین نمونه می‌توان به کتاب پرفروش جوزف نای با عنوان «آینده قدرت در قرن ۲۱» اشاره کرد (Nye, 2011). نای در این کتاب به بررسی تاریخی تحول قدرت در زندگی سیاسی بشر می‌پردازد. وی قدرت سایبر را «احراز نتایج ترجیحی از طریق استفاده از منابع اطلاعاتی به هم پیوسته الکترونیکی در حوزه سایبر» تعریف می‌کند. «نای» در این کتاب دو بعد از قدرت سایبری را برمی‌شمرد: وجه فیزیکی قدرت سایبر و وجه مجازی قدرت سایبر. بر همین اساس اهداف و مرجع نهایی قدرت سایبر را نیز در دو حوزه دسته‌بندی می‌کند. دسته اول در درون فضای سایبر اتفاق می‌افتد که وجه سخت و نرم دارد. مانند «حملات سایبری» که در وجه سخت جای می‌گیرد تأثیرگذاری بر ارزش‌ها و معیارهای زندگی دیگران که در وجه نرم صورت بندی می‌شود.

اما دسته دوم خارج از فضای سایبر روی می‌دهد که آن هم به وجه سخت و نرم تقسیم می‌شود. نای از کنترل بر سیستم‌های تبادل اطلاعات و جریان آزاد اطلاعات به عنوان وجه سخت و استفاده از فضای سایبر برای دیپلماسی عمومی در عرصه روابط خارجی و بین‌المللی کشور به عنوان وجه نرم یاد می‌کند.

آنچه که نای انجام داده است، بی‌شک مهمترین بستری است که سایر محققین و پژوهشگران می‌توانند از آن بهره‌برداری کنند. اما نای به بررسی رویکردهای تئوریک نسبت به فضای سایبر و این که جریان اصلی روابط بین‌الملل و سایر نظریه‌های اجتماعی نسبت به آن چه دیدگاهی دارند، مطلب زیادی به ما نمی‌گوید. از سوی دیگر وی، به تمام وجوه قدرت به ویژه مقایسه قدرت در فضای سایبر با آنچه که نظریه‌های اجتماعی و پست مدرن از آن به عنوان وجه نامرئی قدرت یاد می‌کنند، اشاره ای نمی‌کند.

۲.۲ فرد دیگری که به موضوع فضای سایبر به عنوان متغیر تأثیرگذار بر عرصه سیاسی می‌پردازد، جرمی کرامپتون است. وی در کتاب خود با عنوان «صورت بندی سیاسی فضای سایبر» (Crampton, 2004) به این سؤالات پاسخ می‌دهد که «بودن» در فضای سایبر به چه معناست؟ فضای سایبر چگونه نظم پیدا می‌کند و روابط قدرت چگونه بر تنظیم فضای سایبر تأثیر می‌گذارد؟ وی با استفاده از رهیافت فوکویی به سؤالات بالا پاسخ می‌دهد. کرامپتون با پیش کشیدن بحث «فناوریهای خود» (Technologies of the Self) به تحلیل فضای سایبر روی می‌آورد. وی توضیح می‌دهد که چگونه هویت افراد در فضای سایبر تغییر پیدا

می‌کند. کرامپتون فضای سایبر را به عنوان مجموعه دقیقی از روابط قلمداد می‌کند که در آن ما خود را پیدا می‌کنیم. به رغم اینکه مباحث کرامپتون در حوزه اندیشه‌ای قابل تأمل و جالب است، اما به صورت عملیاتی چیز زیادی در مورد چگونگی تأثیر این فضا بر قدرت به ویژه در عرصه بین‌المللی اشاره نمی‌کند.

۳.۲ «ظهور سیاست شبکه‌ای؛ چگونه اینترنت سیاست و دیپلماسی بین‌المللی را تغییر می‌دهد» مورد بعدی است که توسط دیوید بویلر تدوین شده است (Bollier, 2003). فصل اول این کتاب به چگونگی تأثیر شبکه‌های الکترونیکی بر ماهیت قدرت و فرهنگ اشاره دارد. بخش دوم به بحث اینترنت و ظهور قدرت نرم متمرکز است و در فصل سوم به رقابت روایت‌ها در سیاست بین‌الملل در عصر سایبر اشاره می‌شود. به رغم توضیح و تبیین مفصل در خصوص نقش فضای سایبر در قدرت نرم و سخت در روابط بین‌الملل، متغیر قدرت به صورت کامل توضیح داده نشده است. همچنین فاقد نگاه تئوریک به موضوع می‌باشد.

۴.۲ منبع دیگری که بدان اشاره می‌شود، مقاله جان اریکسون و جیامپیورگ یاکوملو با عنوان «انقلاب اطلاعاتی، امنیت و روابط بین‌الملل» است (Eriksson and Iacomello, 2006). آنان به دنبال پاسخ به این سؤال هستند که تئوری‌های روابط بین‌الملل در مورد تأثیر فضای سایبر و انقلاب ارتباطات و اطلاعات بر روابط بین‌الملل چه می‌گویند. نویسندگان چنین نتیجه‌گیری می‌کنند که بسیاری از نظریه‌های روابط بین‌الملل در مورد این موضوع سکوت کرده‌اند. به جز نظریه‌هایی که محوریت سیاستگذارانه دارند و به مسایل امنیتی مرتبط با تکنولوژی اطلاعاتی پرداخته‌اند، سایر نظریه‌های روابط بین‌الملل در این مورد حرفی برای گفتن ندارند. لذا نویسندگان در بخش دوم مقاله، بار دیگر نظریه‌های رئالیسم، لیبرالیسم و سازه‌انگاری را مورد بازبینی قرار می‌دهند تا شاید عناصر مرتبط با امنیت (و نه قدرت) در عصر دیجیتال را در آنها بیابند. به رغم مطرح کردن نکات ویژه در این مقاله، مبحث امنیت بیش از قدرت در این مقاله محویت دارد و نویسندگان اشاره‌ای به تأثیر فضای سایبر بر قدرت بازیگران بین‌المللی نمی‌کنند.

۵.۲ پژوهش دیگری که می‌توان در خصوص فضای سایبر به آن اشاره کرد، کتاب «انقلاب اطلاعات، امنیت و فناوری‌های جدید» می‌باشد، که توسط جیمز روزنا و دیگران به رشته تحریر در آمده است (روزنا، ۱۳۹۰). این کتاب در سیزده فصل به موضوع تأثیر انقلاب اطلاعات بر موضوع امنیت در روابط بین‌الملل پرداخته است. چند فصل از کتاب

به تأثیر فناوری های اطلاعات بر محیط پیرامونی به ویژه دولت، حاکمیت و توسعه انسانی تمرکز دارد. نویسندگان به این موضوع اشاره می کنند که بسیاری از نظریه های جریان اصلی روابط بین الملل، در خصوص موضوع امنیت در فضای سایبر سکوت پیشه کرده اند. لذا پیشنهاد می کنند که برای فائق آمدن بر این مشکلات با استفاده از رهیافتی «عمل باورانه» تر به موضوع فضای سایبر و امنیت نگریسته شود. جوزف نای و رابرت کیئن در فصل یازدهم موضوع انقلاب اطلاعات، وابستگی متقابل و قدرت را بررسی کرده اند. در این فصل که عملاً به موضوع نوشتار و رساله نگارنده ارتباط مستقیم پیدا می کند، بحث قدرت قدری به محاق رفته است و عملاً موضوع وابستگی متقابل مورد تأکید قرار گرفته که آن هم به نوشتار جوزف نای در کتاب «فضای سایبر و قدرت» که در بالا نیز بدان اشاره شد، نزدیک می شود. نویسندگان معتقدند، این پیش بینی عامه پسند که انقلاب های اطلاعات و ارتباطات موجب خواهد شد توزیع قدرت در میان دولت ها برابر تر شود، خطاست. در حقیقت به نوعی در تناقض با فرضیه مقاله حاضر نیز قرار می گیرد.

۶.۲ کتاب دیگر که قابل اشاره است توسط دیوید آلبرتس و دانیل پاپ تحت عنوان «گزیده ای از عصر اطلاعات؛ الزامات امنیت ملی در عصر اطلاعات» نوشته شده است (آلبرتس و پاپ، ۱۳۸۵). نویسندگان در فصل اول کتاب به موضوع امنیت ملی در عصر اطلاعات می پردازند. فصل دوم با عنوان «بایت ها و دیپلماسی» موضوعاتی چون دهکده جهانی، سرچشمه جدید ثروت، سلطه اطلاعاتی و رهبری واقعی در عصر اطلاعات را مورد بررسی قرار می دهد. کتاب در فصل سوم هفت نوع جنگ اطلاعاتی را بررسی می کند: جنگ فرماندهی و کنترل، جنگ اطلاعات - محور، جنگ روانی، جنگ الکترونیکی، جنگ رخنه گری (هک)، جنگ اطلاعاتی، و در نهایت جنگ اینترنتی که هم به لحاظ ماهیت و هم از حیث آثار توضیح داده می شوند. در فصل بعدی کتاب آثار اینترنت بر امنیت ملی به طور مبسوط توضیح داده شده است. به ویژه امنیت ملی آمریکا و اقداماتی که باید این کشور انجام دهد. نویسندگان توضیح می دهند که رشد اینترنت، نگرانی های جدی ای در پی دارد. اما چون ایالات متحده و دنیا می تواند منافع عظیمی از دسترسی به یک شبکه جهانی مقاوم در بسیاری از عرصه ها - تجارت، فرهنگ، آموزش و در قلمرو امنیت ملی هدف حیاتی ترویج آزادی - به دست آورد، ایالات متحده باید به طور حتم یاد بگیرد که با خطرهای امنیت ملی کنار بیاید. دولت آمریکا باید بیاموزد که به گونه ای عمل کند که

ارزش های اساسی آن - مانند آزادی بیان و حکومت آزاد - که جامعه بر اساس آنها شکل گرفته است، مورد تهدید قرار نگیرد.

کتاب حاضر گرچه از حیث ارائه اطلاعات در خصوص نقش فناوری های اطلاعات، بسیار مفید می باشد، اما در خصوص موضوع مقاله حاضر جز از طریق اشاره به تهدیدهای منبعث از فضای سایبر مطلبی ارائه نمی کند. کتاب بیشتر بر موضوع نقش فناوری اطلاعات در جاسوسی و سرقت اطلاعات تمرکز دارد و اطلاعاتی را در خصوص تأثیر فضای سایبر بر قدرت و بازدارندگی در سطح روابط بین المللی ارائه نمی کند. از سویی دیگر مباحث بیشتر بر روی سیاست داخلی ایالات متحده متمرکز است و نگاه کلان به موضوع کمتر دیده می شود.

۷.۲ به عنوان نمونه آخر، به کتاب مانوئل کاستلز اشاره می کنیم، که با عنوان «عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ» به رشته تحریر درآمده و یکی از منابع ارزشمندی است که در خصوص جامعه اطلاعاتی و تبعات اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی آن نوشته شده است (کاستلز، ۱۳۸۰).

هدف کاستلز آن بوده که با بررسی تحلیلی مهمترین رویدادها و پدیدارهایی که در زمانه حاضر در حال شکل دادن به جوامع بشری و رقم زدن سرنوشت آدمی بر روی کره خاکی هستند، امکان فهم عقلانی تحولات حیرت انگیزی را که تأثیر آن بر همه ابعاد حیات انسانها مشهود است فراهم آورد. کاستلز کتاب پر حجم خود را به بحث درباره جامعه شبکه‌ای، که آنرا یکی از ویژگی‌های سرمایه‌داری متکی به اطلاعات به شمار می‌آورد، اختصاص داده است. این کتاب با تمام مباحثی که مطرح می‌کند، اما در خصوص قدرت در روابط بین الملل به صورت خاص هیچ بحثی را ارائه نکرده است. چرا که بیش از آن که یک کتاب در حوزه روابط بین الملل باشد، کتابی است که درحوزه علوم اجتماعی و اقتصاد نوشته شده است.

این مقاله در نظر دارد با نگاهی جامع به مقوله ای به نام فضای سایبر، تأثیر آن را بر قدرت بازدارندگی دولتها بررسی نماید و مولفه‌های اساسی آن را برآورد نماید. کاری که تاکنون در آثار و منابع قابل دسترس برای نگارنده صورت نپذیرفته است.

۳. چیستی فضای سایبر

«فضای سایبر» جدیدترین و در عین حال پیچیده ترین حوزه ای است که زندگی بشر در قرن ۲۱ را به خود مشغول کرده است. زمانی که کامپیوترهای اولیه در ایالات متحده اختراع شدند، کمتر کسی فکر می کرد، انقلاب اطلاعاتی و داده ای ناشی از این امکان جدید، می تواند تبعات و آثار پیچیده تری نیز در اختیار بشر قرار دهد. رایانه ها، قبل از ورود به حوزه شبکه، دستگاه های پردازشگری بودند که دورنمای سرعت و دقت را برای شرکت ها و نهادهای دولتی و غیردولتی فراهم کرده بودند. اما زمانی که این پردازشگرها برای اولین بار به صورت شبکه ای در یکی از اتاق های وزارت دفاع آمریکا درآمدند، اولین نطفه های فضای سایبر را نیز بنا نهادند.

برای اولین بار مفهوم فضای سایبر توسط «ویلیام گیسون» نویسنده داستانهای علمی-تخیلی در سال ۱۹۸۴ ارائه شد (Gibson, 1984). جرمی کرامپتون آن را به عنوان حوزه ای از جغرافیای دانش توضیح می دهد که میان جامعه و تکنولوژی قرار گرفته است (Crampton, 2004: 6).

بندیکت این فضا را چنین تعریف می کند: «یک جهان جدید و موازی با دنیای روزمره بشر، که بوسیله کامپیوتر و خطوط ارتباطی جهانی ایجاد شده است» (Benedikt, 1992: 1-3). جهانی با ویژگیهایی نظیر عبور و مرور فراگیر دانش، اسرار، سنجش ها، شاخص ها، سرگرمی ها که از طریق کارگزاری بدیل انسان به صداها، جلوه ها و حضوری جهانی که تا پیش از این وجود نداشته شکل می دهد». وی تعریف دیگری نیز از این فضا ارائه می کند:

دسترسی از طریق هر کامپیوتری که به سیستم ارتباط جهانی متصل است. مکانی بدون محدودیت که همزمان افرادی از زیرزمین خود در ونکو و کانادا، از یک قایق در پرتوپرنس، از یک تاکسی در نیویورک، از یک گاراژ در تگزاس، از یک آپارتمان در رم، از یک اداره در هنگ کنگ از یک کافه در کیوتو از یک ورزشگاه در کینشازا و از یک لابراتوار در ایستگاه فضایی بین المللی در آن حضور دارند (Benedikt, 1992: 3).

«عدم محدودیت» در فضای اینترنت دارای آثار و پیامدهای ویژه ای است. در حقیقت آنچه که به عنوان انقلاب اطلاعاتی که نقش دولت ها را بسیار کاهش داده مطرح است، از طریق این ویژگی فضای سایبر متمایز می شود. این فضا، برخلاف محیط روزمره زندگی انسان که سرشار از واقعیت هاست، به صورت مجازی تبادل را امکان پذیر می سازد. در

حقیقت «هرجا» (Everywhere) بودن و «هیچ جا» (Nowhere) بودن با فضای مجازی تحقق پیدا می کند. (Benedikt, 1992: 3)

محدودیت های فضای فیزیکی در فضای جدید وجود ندارد. ارتباطات در فضای فیزیکی از طریق نامه ها، کتابها و از این قبیل صورت می گرفت. در حالی که اشیای فیزیکی تنها در فضای فیزیکی وجود داشت، این اشیاء به صورت سایبری در فضای سایبر نیز وجود دارد. فضای سایبر همانند فضای فیزیکی حداقل چهار مفهوم فرعی را به یکدیگر می کشد: مکان، فاصله، اندازه و مسیر.

صحبت از فضای سایبر در حقیقت در مرحله اول، در کجا بودن را به ذهن متبادر می سازد. این که منبع انتشار و کنش سایبری کجاست و آدرس و مقصد این کنش کجا را نشانه گرفته است. همه، از طریق سؤال درباره مکان پاسخ داده می شود. در حقیقت ارسال ایمیل یا پیام یا هر گونه کنش سایبری در فضای مورد اشاره چه از طریق ارسال کننده پیام و چه در مورد گیرنده پیام باز «مکان» را به عنوان یک عنصر حیاتی مطرح می کند. فاصله در حقیقت نمایانگر این است که چه تعداد کامپیوتر مختلف برای رساندن اطلاعات به مقصد مورد نظر مورد نیاز است. اندازه در مورد مقدار اطلاعاتی که توسط بسیاری از لینک ها و پیوندها و وبسایت ها رد و بدل می شود، صحبت می کند. و در نهایت ریشه، به منبع ارسال و دریافت خبر اشاره دارد (Bryant, 2011: 140). اگر نگاه کلان به فضای سایبر داشته باشیم، منبع ارسال و دریافت خبر از طریق شبکه جهانی وب صورت می گیرد، اما در حقیقت خود این مسئله یکی از وجوه مشکل برای زندگی روزمره ما در فضای سایبر است. از سویی دیگر، فضای سایبر پیامدهای را نیز برای زندگی روزمره ما داشته است. به گونه ای که بسیاری از کارشناسان از وضعیت خطرناک آینده صحبت به میان می آورند. دیوید تاون استاد دانشگاه هاروارد، فضای سایبر را با وضع طبیعی که توماس هابز ترسیم کرده مقایسه می کند. او معتقد است؛ عبارات جنایت سایبر، تروریسم سایبر و جنگ افزارهای سایبر نشان دهنده وضعیت وحشتناک، طغیان گر و لجام گسیخته است (Daniel, 2009: 17).

با تمام این اوصاف به این نتیجه می رسیم که فضای سایبر ترکیب جدیدی از الگوی زندگی در یک فضای ناشناخته را به بشر ارائه می دهد. این فضا برای تمام بشریت امکان بازیگری را فراهم می کند. از کودکان خردسال گرفته تا سازمان های و شرکت های چند ملیتی و نیز دولت ها قدرتمند.

فضای سایبر امکانات جدیدی در اختیار بشر قرار می دهد. جغرافیا را از بین می برد؛ انسان را از فاعل بودن در محیط اجتماعی، به سوژگی در محیط مجازی سوق می دهد؛ ایده‌ها را گسترش می دهد؛ کنترل پذیری را بی معنا می سازد؛ و دولت را به عنوان نهاد ناظر بر روابط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... خلع سلاح می کند.

وجود پیوند میان فضای سایبر و قدرت در روابط بین الملل، در حال حاضر امر بدیهی محسوب می شود. وجوه قدرت در فضای فیزیکی متنوع است. این تعدد وجه، خود را در فضای سایبر نیز نشان می دهد. می توان از چند وجه قدرت در روابط بین الملل و جهان سیاست صحبت کرد. وجه سخت افزاری، و وجه نرم افزاری قدرت و ... در فضای سایبر نیز می توان نشانه های چنین وجوهی را جستجو کرد.

۴. قدرت و تحول معنایی آن در فضای سایبر

مفهوم قدرت سایبر را می توان در برابر مفاهیمی چون قدرت دریایی (Sea Power)، قدرت هوایی (Air Power)، قدرت زمینی (Land Power) و حتی قدرت فضایی (Outer Space Power) بررسی کرد (Kramer, 2009: 4-5).

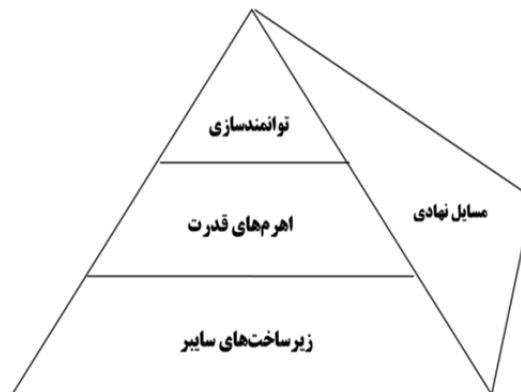
تعاریف از قدرت دریایی و زمینی و ... هر چند بسیار مبهم است، اما به نوعی به ظرفیت های بالای یک دولت در استفاده از آن به عنوان یک مزیت نسبی اشاره دارد. در حقیقت هر قدر دولتی بتواند با استفاده از این ظرفیت ها به اهداف خود در سریعترین و کم هزینه ترین راه دست پیدا کند او را می توان به عنوان یک قدرت هوایی یا دریایی در نظر گرفت.

«استوارت اچ استار» (Stuart H. Starr) با ارائه یک چارچوب نظری، قدرت سایبر را در حوزه های متعددی بررسی می کند. وی با ترسیم نموداری قدرت گیری بازیگران بین المللی را در عرصه سایبر مبتنی بر اهرم های قدرتی می داند که این عرصه ارائه می کنند. از نظر او اهرم های قدرت در قالب سیاسی، اقتصادی، نظامی، اطلاعاتی تعریف می شوند.

سطح زیرین هرم، شامل زیرساختهایی است که به فضای سایبر شکل می دهد. خروجی این زیرساخت ها، سطوح سستی قدرت (سیاسی، اطلاعاتی، نظامی و اقتصادی) را تقویت می کنند. این سطوح قدرت به نوبه خود، پایه هایی را برای توانمندسازی بازیگران در رأس هرم فراهم می کند. این بازیگران عبارتند از: افراد، تروریست ها، جنایتکاران فراملی، شرکت ها، دولت - ملت ها و سازمان های بین المللی. لازم به ذکر است که برخلاف

قدرت بازدارندگی در فضای سایبر ۵۷

دولت‌ها، احتمال دارد سایبر بازیگران به همه وجوه و زیرساخت‌های فضای سایبر دسترسی نداشته باشند. اما بر عکس بازیگران غیردولتی با محدودیتهای ساختاری چون موافقتنامه‌های بین‌المللی که امکان توانمندسازی را محدود می‌کند، مواجه نیستند.

شکل ۱: چارچوب مفهومی قدرت سایبر (Starr, 2008: 47)

این هرم و چارچوب مفهومی سوییچی دیگری نیز دارد و آن «مسائل نهادی» است. این مسائل شامل عواملی چون حکومت، ملاحظات حقوقی و قانونی، نظم دهی، به اشتراک گذاری اطلاعات و ملاحظاتی در خصوص آزادی‌های مدنی است.

۱.۴ قدرت اطلاعات

عنصر اساسی که به قدرت سایبر ارتباط بسیار نزدیکی دارد، «اطلاعات» (information) است. فضای سایبر و قدرت سایبر به وضوح ابعادی از «ابزار اطلاعاتی قدرت» (informational instrument of power) هستند که در قالب مدل سیاسی، اطلاعاتی، نظامی، اقتصادی قرار می‌گیرند^۱. مدل رهیافت‌های متعددی که اخیر به عناصر قدرت پرداخته‌اند و ما می‌توانیم هزاران روشی را که قدرت سایبر پیوند می‌خورد، حمایت می‌کند و ایجاد و استفاده از ابزارهای دیگر را ممکن می‌سازد را مشاهده کنیم.

۲.۴ قدرت اقتصادی

قدرت سایبر به طور روزافزونی در توانایی اقتصادی نقش حیاتی ایفا می‌کند. حتی دولت ریگان در دهه ۱۹۸۰ میلادی در «استراتژی امنیت ملی» با اشاره به نقش اطلاعات و تکنولوژی های جدید اطلاعاتی در قدرت اقتصادی اقتصاد آمریکا به این موضوع پرداخت. (Reagan, 1988: 34) در اقتصاد جهانی قرن ۲۱ که اقتصادی جهان شمول و به هم پیوسته شده، فضای سایبر را می‌توان تنها عامل مهم به هم پیوستگی بازیگران با یکدیگر دانست که تولید را تقویت می‌کند، بازارهای جدیدی می‌گشاید و مدیریت ساختارهایی که ثروت‌های کلانی ایجاد می‌کند را ممکن می‌سازد.

۳.۴ قدرت سیاسی و دیپلماتیک

تأثیر قدرت سایبر بر امور سیاسی و دیپلماتیک به سختی کمتر گسترده شده است. قدرتمندترین و با نفوذترین رسانه‌هایی که از طریق تلویزیون ماهواره‌ای به اشاعه دیدگاه‌های و نظرات سیاسی خود می‌پردازند، از طریق سیستم‌ها و شبکه‌های فضای سایبر به همدیگر متصل هستند. هم دولت آمریکا و هم تروئیست‌های القاعده هر دو از امکانات فضای سایبر برای اشاعه پیام‌ها و ایده‌های خود استفاده می‌کنند.

۴.۴ قدرت نظامی

به لحاظ نظامی، قدرت سایبر، شاید مهمترین ابزار نوظهور چند دهه گذشته باشد. در حال حاضر اغلب کشورها برای ایمن‌سازی مرزهای سایبر و فراسایبری خود در برابر چنین تحول جدیدی آماده می‌شوند. دکترین‌های جدید نظامی بر اساس فضای سایبر تدوین می‌شود. در تمام سطوح منازعه، از شورش‌های داخلی گرفته تا جنگ متعارف، قدرت سایبر، عامل حتمی و گریزناپذیر توانمندیهای نظامی است و این توانمندی بر پایه تکنولوژی‌های مدرن شکل گرفته است. قدرت سایبر روز به روز خود را به عنوان یک عامل تأثیرگذار در سیاست‌گذاری‌های ملی در تمام حوزه‌های مورد اشاره توسعه می‌دهد. از اقدامات ضد تروریستی گرفته تا سامان دادن سیاست، اقتصاد و حتی روابط با سایر کشورها، رد پای این قدرت سایبر را مشاهده می‌کنیم. در امور دولتی و حتی محلی، قدرت سایبر در شکل‌دهی به این موضوع که حکومت‌ها چگونه به شهروندان خود خدمات عمومی ارائه

کنند که حتی تا یک دهه پیش وجود نداشت، موضوعیت پیدا می‌کند. میزان تسهیل در دسترسی به این فضای تکنولوژیک، میزان موفقیت شهروندان و به تبع آن دولت را رقم می‌زند. قدرت سایبر میان دیگر عناصر و ابزارهای قدرت پیوند برقرار می‌سازد و آن‌ها را برای بهترین شدن وضعیت یاری می‌رساند. به عبارتی دیگر، فضای سایبر همانند مواد خامی است که سوخت اقتصاد و جامعه را فراهم می‌کند.

با توجه به توضیحاتی که داده شد، می‌توان قدرت سایبر را چنین تعریف کرد: «توانایی استفاده از فضای سایبر برای ایجاد مزیت‌ها و تأثیرگذاری بر رویدادها در تمام محیط‌های عملیاتی و از طریق ابزارهای قدرت» (Betz, 2011: 34)

این تعریف همچنانکه مشاهده می‌شود، از ویژگی گستردگی برخوردار است، چرا که فضای سایبر برخلاف سایر حوزه‌های فیزیکی، محدود نیست. ابزارهای قدرت در این فضا بوسیله عوامل متعددی شکل گرفته است. تا زمانی که فضای سایبر به عنوان یک محیط زیست مطرح است، قدرت سایبر نیز سنجه‌ای برای توانایی استفاده از آن محیط قلمداد می‌شود. تکنولوژی عامل اصلی محسوب می‌شود که بدون استفاده از آن، امکان بهره‌برداری از این فضای جدید وجود ندارد، اما نکته اساسی در این است که برخلاف سایر حوزه‌های قدرت که صرفاً در انحصار بازیگران دولتی قرار داشت، فضای سایبر محدود به بازیگران دولتی نیست. این تکنولوژی اساساً امکان بهره‌گیری برای افراد، سازمان‌ها (غیردولتی)، جوامع، دانشگاه‌ها و ... را فراهم آورده است تا از مزیت‌های بسیار منحصراً برای برخوردار شوند. از این رو، بررسی تبعات ظهور چنین فضایی بر امنیت ملی کشورها حائز اهمیت می‌نماید. جنگ سایبری یکی از مولفه‌هایی است که امنیت ملی کشورها را به شدت متأثر از خود می‌سازد.

۵. جنگ سایبری

همانند عرصه‌های هوایی، زمینی، دریایی و حتی فضایی، عرصه سایبر نیز دارای ابزارهای جنگی است. حملات سایبر امروزه امری واقعی و تعیین یافته است که در حیات بشری دیده می‌شود. حملات سایبری قدرت نسبی دولت‌ها را و به تبع آن، بقاء آنان را در نظام بین‌الملل متأثر می‌سازد. «جنگ سایبری» (cyberwarfare) محدوده‌ای جدید از نزاع، قدرت و امنیت است که پیش از این برخلاف نظرات واقع‌گرایان به هیچ وجه در دایره عناصر قدرت تعریف نمی‌شد. اما شاید بتوان تعریف مورگنتا از قدرت را در این خصوص مستثنی کرد:

برای مورگتتا قدرت «... ممکن است شامل هر چیزی که کنترل بر انسان را ایجاد و حفظ کند» معنی می شود. «قدرت همه روابط اجتماعی را که در اختیار این هدف باشد، از خشونت فیزیکی گرفته تا پیوندهای لطیف روانشناختی که ذهن فرد را کنترل می کند، شامل می شود». (مورگتتا، ۱۳۸۹: ۴۰-۵۴) تکنیک‌های جنگ در فضای سایبر به محدودسازی خودمختاری و کنترل دولت‌ها تمایل دارد. برای دست یابی به این هدف در جنگ سایبر ابزارهای متعددی مورد استفاده قرار می گیرد.

بر اساس تعریف؛ «حملات سایبری، کنش‌های تعمدی برای جایگزینی، درهم گسیختن، فریفتن، منحط کردن یا تخریب سیستم‌ها یا شبکه‌های کامپیوتری و یا اطلاعات و برنامه‌های این سیستم‌ها هستند.» (Lin, 2011: 63)

دولت‌ها نیازمند نگهداری و محافظت از انسجام شبکه‌ها و سیستم‌های کامپیوتری خود هستند. این محافظت نه به وسیله دفاع فیزیکی (در شکل سنتی)، بلکه بوسیله کاهش آسیب‌پذیری سیستم‌ها در برابر جنگ‌افزارهای جدید سایبری است که اطلاعات را هدف قرار می دهند. برخی از نویسندگان، جاسوسی سایبری را از حملات سایبری تفکیک کرده‌اند، (Bajaj, 2010: 2) چرا که آسیب‌های جاسوسی سایبری مستقیماً متوجه زیرساخت‌های آنان نمی شود، اما نمی توان چنین، تفکیکی را قائل شد. چرا که آسیب در فضای سایبر صرفاً به معنی تخریب زیرساخت‌ها معنی نمی شود، بلکه هر گونه اطلاعاتی که به سرقت رود می تواند نتایج فاجعه باری داشته باشد. در این مورد می توان به اطلاعاتی که از شرکت سونی پیکچرز در اواخر سال ۲۰۱۴ در آستانه اکران فیلمی ضد هیئت حاکمه کره شمالی، به سرقت رفت، اشاره کرد که دو کشور آمریکا و کره شمالی را به شدت در برابر هم قرار داد و رئیس جمهور آمریکا را وادار به واکنش تند علیه این کشور کرد.

رشد جمعیت کاربران در جهان دیجیتالی بدون مرز، در عصری که ماشینهای دیجیتالی و کاربرانش تبدیل به جنگاوران سایبر شده اند، این امکان را به بازیگران دولتی و غیردولتی می دهد که میلیون‌ها و یا شاید دهها میلیون ماشین دیجیتالی را تسخیر و کنترل کنند. (Libicki, 2009: 4)

اما در جهان دیجیتالی به دلیل ارزانی و دسترسی گسترده به فناوری اطلاعاتی، توانمندی قابل ملاحظه‌ای حتی برای فقیرترین دولت‌ها و کنشگران منطقه‌ای و جهانی فراهم خواهد کرد که ممکن است برای به چالش کشیدن و تهدید دیگران استفاده شود. این مسأله برخلاف فناوری‌های نظامی مهم عصر صنعتی است. در عصر اطلاعات، سخت‌افزارها و

نرم افزارها به صورت گسترده در دسترس و به سادگی قابل استفاده است، در حالی که در سلاح های عصر صنعتی، مانند سلاح های هسته ای، موشک های قاره پیما، ناوهای جنگی هواپیما بر و تانک ها این گونه نیستند. بنابراین در عصر اطلاعات، دولت ها تنها کنشگران بین المللی نیستند که ممکن است توانمندی های فنی را توسعه دهند، تا برای آسیب رسانی استفاده کنند. شرکت های چندملیتی، سازمان های غیردولتی، گروه های جنایی و تروریستی و حتی افراد ممکن است دست به عملکردهای جنگی بزنند. (آلبرتس و پاپ، ۱۳۸۵: ۴۵)

به همین خاطر سطوح و انواع حملات سایبری روز به روز در حال گسترش است. این حملات ممکن است از به سرقت رفتن یک پسورد یا رمز عبور به حساب بانکی یک فرد تا حملات ویرانگری چون استاکس نت به تأسیسات غنی سازی هسته ای ایران متفاوت باشد.

این سنخ از حملات هم تهدید و هم فرصت تلقی می شود. تهدید برای کشورها و بازیگرانی که روز به روز زندگی خود را بیشتر و بیشتر با فضای جدید پیوند می زنند. و فرصت برای بازیگرانی که از امکان ضربه زدن و یا برآورده سازی خواست ها و منافع خود در شکل سستی عاجز هستند و یا تمایل ندارند هزینه های تهدید سستی به یک بازیگر دیگر را به جان بخرند.

باراک اوباما رئیس جمهور آمریکا در سال ۲۰۱۳ در خصوص ویژگی منحصر به فرد خطرانی که توسط حملات سایبری به زندگی بشر تحمیل می شود هشدار داد. (Obama, 2013) وی با اشاره به خطرانی که این فضا در اختیار مهاجمان قرار می دهد نوشت: «در منازعه آینده، دشمن قادر به چالش کشیدن برتری نظامی ما نخواهد بود، بلکه به دنبال بهره برداری از آسیب پذیری های سیستم های کامپیوتری ما در سرزمینمان خواهد بود. از کار انداختن سیستم های بانکداری حیاتی می تواند به یک بحران مالی وحشتناک منجر شود. فقدان آب تمیز و گوارا و یا از کار انداختن کارکرد بیمارستان ها می تواند سلامت عمومی ما را به خطر اندازد. و همچنانکه در گذشته شاهد بوده ایم، فقدان برق می تواند تجارت، شهرها و مناطق منحصر به فرد ما را دچار وقفه کند. (Ibid)

۱.۵ جنگ سایبری

جنگ سایبری در لغت به معنای تهاجم بر عناصر سایبری است و اصطلاحاً به مفهوم استفاده دفاعی یا تهاجمی از اطلاعات و سیستم های اطلاعاتی با هدف به مخاطره انداختن

عناصر اطلاعاتی دشمن (اطلاعات، پروسه های مبتنی بر اطلاعات، سیستم های اطلاعاتی و شبکه های رایانه ای) در یک فضای سایبری است. چنین عملیاتی به طور مشخص با اهداف نظامی، تجاری، سیاسی، فرهنگی و غیره انجام می پذیرد. بنابراین باید دارای ارزش افزوده و به اصطلاح بهره برداری از عناصر دشمن باشد. همان طوریکه هر نوع جنگ دیگر نیز در نهایت به سوء استفاده از منابع دشمن ختم خواهد شد. جنگ سایبری دارای اهمیت روزافزون برای مراکز نظامی، سرویس های جاسوسی، اطلاعاتی و دنیای تجارت است. ولی در مجموع هر دو دیدگاه نظامی و غیرنظامی را باید مد نظر داشت. (غروی و محمدی، ۱۳۹۰: ۷۷)

جنگ در فضای سایبر در حال تبدیل شدن به یک مفهوم اساسی است. برای این جنگ سلاح هایی نیز اختراع شده است. این سلاح ها می تواند قدرت یک دولت را کاهش دهد و کنترل آن را در اختیار بازیگر دیگری قرار دهد. مشکل اساسی این است که آغاز و پایان کنترل هیچ گاه مشخص نمی شود. در این عرصه، قدرت، دولت محور و حتی واقعیت محور نیست، بلکه می تواند خود را در تکنولوژی نمایان سازد که بر پایه کدهای باینری (Binary Code) یا «دو دویی» بنا شده است. قدرت، به ویژه با توجه به جنگ سایبری، همیشه باید به طور کلی و در نتیجه، بخش جدایی ناپذیر امنیت ملی و انسانی مفهوم سازی شود. وزارت دفاع ایالات متحده این عرصه جدید را به عنوان بخش جدایی ناپذیر امنیت ملی خود قلمداد می کند. این وزارتخانه بخش فرماندهی سایبر را تحت نام «فرماندهی سایبری ارتش آمریکا» (US Army Cyber Command (USCYBERCOM)) ایجاد کرده که وظایفی چون: «برنامه ریزی، هماهنگی، انسجام، زمان بندی و هدایت فعالیت ها برای: رهبری عملیات و دفاع از شبکه های اطلاعاتی خاص وزارت دفاع و آمادگی برای اداره طیف کاملی از عملیات نظامی فضای سایبر به منظور بالفعل سازی اقدامات در تمام حوزه ها، تضمین آزادی عمل متحدان ایالات متحده در فضای سایبر و گرفتن این آزادی عمل از دشمنان» برعهده دارد. (Clarke and Knake, 2012: 20-44)

۲.۵ محدوده عملیاتی

برای فضای سایبر نمی توان محدوده جغرافیایی تصور نمود. بنابراین جنگ سایبر نیز دارای مرز نیست. محدوده عملیات سایبر بسیار گسترده است، از تولید پارازیت مخابراتی گرفته تا عملیات روانی، از تغییر صفحات یک وب سایت گرفته تا بمباران ایمیلی. ولی نهایتاً هدف

اصلی تهدیدات، منابع اطلاعاتی هستند، به نحوی که امنیت ملی دشمن، مورد مخاطره قرار گیرد. بنابراین بستر عملیات سایبری همانا زیرساخت های اطلاعاتی می باشند. محدوده عملیات سایبری به طور مشخص در حدود منابع دشمن است، ولی می تواند دربرگیرنده اشیاء خود کننده نیز باشد و یا در محدوده سایبری دیگر عوامل وابسته یا غیروابسته باشد و یا در محدوده سایبری دیگر عوامل وابسته یا غیروابسته باشد. برای تفهیم بهتر به این سناریو دقت کنید: حمله کننده ای قصد دارد، اقدام به دزدیدن اطلاعات دشمن و فروش آنها به شخص ثالث نماید. وی از طریق یک کانال واسطه به دشمن نفوذ می کند و نهایتاً اطلاعات نیز از همان کانال منتقل می شود. سناریوی فوق دقیقاً نظیر نمونه حقیقی است که برای منابع اطلاعات ایالات متحده آمریکا محقق گردید و در آن حمله کننده برزیلی، اطلاعات را به طور غیر مستقیم با واسطه به جمهوری شوروی سابق فروخت.

در مورد محدوده عملیاتی باید این نکته را مدنظر داشته باشیم که با انتخاب نادرست محدوده عملیات، بروز مشکل در محدوده سایبری خود حمله کننده نیز محتمل است. این به علت نزدیکی و تداخل مرزهای سایبری است. تصور کنید که حمله کننده سایبری مبادرت به تهاجم به یک سایت اینترنتی می نماید و نهایتاً موجب پایین آمدن کارایی آن سایت می گردد، ولی هدف از پایین آمدن سایت، انهدام سرور اصلی بوده است و یکی از سرورهای محدوده جغرافیایی حمله کننده به طور ناخواسته در محدوده عملیاتی بوده است. این مشکل به ویژه با انتشار و نامتمرکز بودن خدمات ثبت دامنه، میزبانی فضای وب، ثبت آدرس اینترنتی و ارائه پهنای باند بسیار محتمل و رایج است.

بعنوان نمونه هایی از محدوده های عملیات سایبری، می توان از موارد ذیل نام برد:

- اشیاء بسترساز شبکه (روترها، سوئیچ ها، ماهواره ها)
- عناصر وب (سایت های وب، پایگاه اطلاعاتی مبتنی بر وب)
- ایمیل بعنوان رایج ترین عنصر گذشته و حال در فضای سایبر.

از سویی دیگر برای جنگ و عملیات تخریبی در فضای سایبر نمی توان محدودیتی تصور کرد. در حقیقت جنگ سایبری دارای مرز نیست. ولی باید در نظر داشت که تجسم به علت مقایسه مستقیم فضای سایبر با دنیای حقیقی و بر اساس دانسته ها و قراردادهای فیزیکی می باشد. در عمل فضای سایبری نیز دارای مرز است. در حقیقت مرزها در عین همبستگی کاملاً گسیخته هستند و این تصور نیز به سبب تجسم فیزیکی حاصل می گردد.

۳.۵ گونه‌شناسی ابزارهای جنگی در فضای سایبر

ابزارها و جنگ افزارهای سایبر برای خشونت سایبری بسیار متفاوت است. مصداق‌های فراوانی را می‌توان برای آن در نظر گرفت که می‌تواند منجر به تهدید زیرساخت‌های زندگی شود. روز به روز نیز این ابزارها رو به تزاید می‌گذارد. قبل از پرداختن به ابزارهای مورد استفاده در جنگ سایبر لازم است الگوی کلی جنگ سایبری را تشریح کنیم. این کار برای توضیح و تبیین چگونگی کاربرد ابزارها در حوزه‌های متعدد ضروری است.

در یک مدل واقع‌گرایانه با توجه به محدوده عملیات، جنگ سایبری از سه بخش عمده؛ جنگ شبکه‌ای، جنگ رایانه‌ای و جنگ فرماندهی و کنترل تشکیل شده است.

حوزه‌های اصلی جنگ شبکه‌ای عبارتند از: «جنگ‌های چندرسانه‌ای، فرهنگی، دیپلماتیک، اقتصادی، روانی و ...» (غروی، محمدی، ۱۳۹۰: ۷۵)

جنگ رایانه‌ای معمولاً در محیط اطلاعاتی محلی یا جهانی رخ می‌دهد و هدف آن تسلط (آگاهی یا تخریب) بر اطلاعات است. در این مدل مهمترین بخش، جنگ فرماندهی و کنترل است که جنگ الکترونیک یا جنگ‌های فیزیکی مرسوم، تنها زیربخش‌هایی از آن محسوب می‌شوند. این بخش از اجزای زیر تشکیل شده است: جنگ الکترونیک، فریب نظامی، عملیات روانی، امنیت اطلاعات، تخریب فیزیکی، تخریب غیرفیزیکی.

در این مدل نحوه عملکرد همان حمله و دفاع رایج است و دارای مولفه‌های زیر است:

انگیزه: بدون شک، حمله‌کننده باید دارای انگیزه مشخص مستقیم یا غیر مستقیم باشد. در غیر این صورت، مراحل بعدی دارای بستر و پایه منطقی نخواهند بود.

هدف: با توجه به انگیزه، محدوده عملیات مشخص می‌گردد. این همان چیزی است که آن را هدف می‌نامیم. هدف ممکن است به بزرگی و گستره شبکه توزیع نیرو، در یک کشور باشد و یا به کوچکی یک سیستم در یک شبکه محلی باشد. در اینجا بزرگی و کوچکی هدف مهم نیست، بلکه ارزش هدف تعیین‌کننده است. در عملیات سایبری، یک هدف که در شکل فیزیکی بسیار کوچک است، می‌تواند دارای ارزشی بزرگتر و بیشتر از کیلومترها خاک داشته باشد.

جمع‌آوری اطلاعات: هر عملیاتی چه فیزیکی و چه سایبری باید با آگاهی صورت پذیرد. بدون اطلاعات فقط نیرو و منابع از دست می‌رود، ضمن آنکه احتمال ردیابی و شناسایی برای دشمن افزایش می‌یابد. کسب اطلاعات از عناصر سایبری دشمن به عنوان

مهمترین بخش از عملیات سایبری مورد توجه است. از دید کارشناسان جمع آوری اطلاعات از اهداف سایبری به مفهوم انجام پنجاه درصد از کل عملیات است. در اینجا، اطلاعات به مفهوم هر جنبه از هدف است که به نحوی با ایمنی سایبری آن در ارتباط باشد: بلوک ها و آدرس های اینترنتی/اینترانتی، اسامی دامنه های عمومی و خصوصی، سرویس های مبتنی بر پروتکل اینترنت (TCP/IP)، معماری سیستم ها و شبکه ها، مکانیسم های تصدیق و ... جمع آوری اطلاعات شامل شناسایی، واری و کنکاش می شود. نقاط ضعف: وقتی اطلاعات حمله کننده درباره ماهیت سایبری هدف کامل شد، این مرحله آغاز می شود. این بخش ساده ترین قسمت عملیات است. با دانستن مشخصات هدف، تعیین عیوب سخت افزاری و نرم افزاری چندان دشوار نبوده و فقط زمان لازم است. اگر دشمن به چنین مرحله ای برسد، انجام حمله قطعی است.

نفوذ: پس از تعیین نقاط ضعف و یا در نظر گرفتن اطلاعات به دست آمده و با آگاهی از مکانیسم های ردیابی، عملیات سایبری در جهت نفوذ به هدف آغاز می شود. این مرحله اگرچه بخش پایانی عملیات است، ولی زمان بیشتری را به خود اختصاص می دهد، زیرا دارای قسمت های متعدد است. در جدول ذیل این ابزارها دسته بندی شده است:

جدول شماره ۱. (Cheswick et al., 2003: 95-118)

نوع ابزار سایبر	مصادق
سرقت (Theft)	رمزعبورها، اطلاعات حساس از طریق تخمین و حدس، سرقت یا به خطر افتادن سیستم های کامپیوتری
باگ ها / بک دورها ^۳	کدگذاری غلط، سختی در یافتن نتایج یک برنامه در سیستم قربانی
شکست احراز هویت (Authentication failure)	شکست در ورود به سایت بواسطه مداخله گری یا به خطر افتادن سرور
شکست پروتکل (Protocol failures)	رد دسترسی به نرم افزارها به واسطه پروتکل معیوب
تراوش اطلاعات (Information leakage)	جاسوسی از کامپیوتر
حملات نمایان (Exponential attacks)	استفاده از ویروس ها و کرم هایی که به سرعت گسترش می یابند و منجر به خسارت به سیستم های کامپیوتری می شوند
حملات ویرانگر خدمات (Denial of service attacks)	استفاده بیش از حد و فشار بر سخت افزارها برای تعطیلی و یا کاهش خدمات

جاسوسی، اسب های ترووا و کرم ها	باتنت‌ها ^۴
مزامحه که اطلاعات را حذف می کند، تغییر می دهد و به جای آن اطلاعات خود را ارسال می کند.	حملات فعال

۶. بازدارندگی در عرصه سایبر

درهم تنیدگی دنیای کنونی در عصر ارتباطات و فناوری اطلاعات، در کنار فرصت های بی نظیری که بوجود آورده، نگرانی هایی را نیز در پی داشته است. یکی از این نگرانی های حائز اهمیت، مسائل مربوط به امنیت ملی است که فعالیت های سایبری نظیر حملات سایبری یا جاسوسی آن را به شدت مورد تهدید قرار می دهند. روزانه هزاران حمله سایبری در جهان رخ می دهد و مانع از آن می شود که بتوان بین حملات جدی و نه چندان جدی تمایزی قائل شد (Kramer, 2009: 15). با گسترش فناوری های اطلاعاتی و نفوذ هرچه بیشتر این فناوری های در حیات شخصی و ملی افراد، دامنه و شدت این تهدیدات نیز گسترده تر می شود، مخصوصاً در جوامعی که افراد آزادی بیشتری در استفاده از فناوری ها دارند. از این رو لازم هست که کشورها، تدابیری را برای مقابله با این تهدیدات اتخاذ کنند. استراتژی بازدارندگی یکی از نظریه های امنیتی سنتی هست که می تواند در عرصه سایبری نیز کارایی خاص خود را داشته باشد.

از عصر یونان باستان، بازدارندگی بخشی از دکترین امنیتی - سیاسی کشورهای غربی بوده است (George and smoke, 1974: 12). این استراتژی نقش بسیار کلیدی در رویارویی دو ابرقدرت در طول جنگ سرد و عصر سلاح های هسته ای ایفا کرد و همچنان نقش مهمی در سیاست جهانی داشته و حتی می تواند در جهان سایبر نیز به کار گرفته شود. همچنان که در حال حاضر نیز عنصر اساسی در استراتژی امنیت ملی دولت آمریکا به شمار می رود (Bunn, 2007). در واقع، در عین حال که عملیات سایبری توانمندی های مناسبی را در اختیار دولت ها قرار می دهد که در راستای اهداف ملی خود گام بردارند، همزمان ابعاد جدیدی از مفهوم بازدارندگی را مطرح می سازد که برخی از این ابعاد در راستای مفهوم سنتی بازدارندگی هست و برخی دیگر نیز تازگی دارند. این ابعاد، از حیث مباحث حقوق بین الملل و مسائل سیاسی بحث های زیادی را به خود اختصاص داده اند. اما ما در این مقاله به ابعاد عملیاتی و سیاسی آن می پردازیم تا کارآمدی آن در سیاست های امنیت ملی کشورها را مورد مذاقه قرار دهیم.

آمریکا از مدت‌ها پیش به اهمیت فضای سایبر و تهدیدات و فرصت‌های آن آگاه بوده و پیشگام پژوهش‌های مختلف در این زمینه بوده است. ژنرال کارترایت (General Cartwright) در این زمینه معتقد است که آمریکا نیازمند آن هست که نوعیتوانمندی در فضای سایبر برای خود ایجاد کند تا در مقابل تهدیدات دیگران از این توانمندی استفاده کرده و با آنها مقابله به مثل کند. کشورهای دیگری همچون چین و هند نیز درصدد ایجاد یک سیستم تهاجمی تلافی‌جویانه برای مقابله با تهدیدات جدی و یا بازداشتن دیگر بازیگران از تهدید سایبری علیه منافع ملی خودشان هستند (Bagchi, 2008). تعجب برانگیز هم نیست که جوامعی که توانمندی حملات سایبری خود را تقویت می‌کنند، منافعشان ایجاب می‌کند که قدرت بازدارندگی خود در عصر سایبر را تقویت کنند تا جوامعی که توانمندی تلافی‌جویانه آنها بر ابزارهای متعارف تکیه دارد.

هدف از بازدارندگی در عرصه سایبری، ایجاد تمایز بین آغاز و انجام اقدامات خصومت آمیز است. کشوری که دارای قابلیت بازدارندگی در عرصه سایبری است تهدید می‌کند که رفتارهای نامناسب در این عرصه را مجازات خواهد کرد، اما در عین حال این موضوع را تلویحاً اعلام می‌کند که اگر رفتار نامناسبی شکل نگیرد و یا خطوط قرمز آن نادیده گرفته نشوند، تنبیهی هم در کار نخواهد بود.

ریچارد کاکلر (Richard L. Kugler) که کارشناس صاحب‌نامی در زمینه سیاستگذاری امنیت ملی هست، به دلیل محدودیت‌های اقدامات دفاعی، به شدت از استراتژی بازدارندگی دفاع می‌کند (Kugler, 2009: 309). پاتریک مورگان، رئیس گروه صلح و منازعه و علوم سیاسی در دانشگاه کالیفرنیا نیز بر آن است که تحلیل‌گران سنتی نظریه بازدارندگی واقعاً گیج شده‌اند که چرا آمریکا تلاش زیادی نمی‌کند تا این استراتژی ارزشمند را به شکل کارآمدی در حوزه سایبری به کار بندد. سوالی که اینجا مطرح می‌شود این است که یک استراتژی بازدارندگی کارآمد باید واجد چه ویژگی‌هایی باشد؟

۱.۶ بازدارندگی کارآمد در عرصه سایبری

هدف از استراتژی بازدارندگی، کاهش یا از بین بردن خطر حمله با افزایش هزینه‌ها است تا مهاجم را به این نتیجه برساند که هزینه‌های حمله بیش از منافع آن است. برای کاربست این استراتژی داشتن دو نوع توانمندی بسیار حیاتی و کلیدی هست. اولین توانمندی، داشتن قابلیت دفاعی مستحکم و قوی است که باعث شود مهاجم برای شروع حمله خود

احتیاط بیشتری به خرج داده و تأمل بیشتری کند. در عرصه سایبری، داشتن این توانمندی برای مقابله با اکثر حملات بسیار عملیاتی و مفید خواهد بود.

مورد دوم، توانمندی قابل ملاحظه اقدامات تلافی جویانه است. اگر تعدادی از مهاجمان با اقدامات تلافی جویانه شدیدی روبرو شوند، به احتمال زیاد مهاجمان دیگر از روی آوردن به حمله سایبری نیز خودداری خواهند کرد.

آن چیزی که بازدارندگی در عرصه سایبری را از مفهوم سنتی آن متمایز می‌کند، مشکل شناسایی منبع حمله است. در جهان سایبری، این امر مانع بسیار عمده‌ای برای اتخاذ اقدامات تلافی جویانه است. چرا که قلمرو دیجیتال، عرصه گم‌نامی است. بنابراین، این چالش بعد مهم سومی را به استراتژی بازدارندگی در عرصه سایبری اضافه می‌کند و آن چالش شناسایی (attribution) است. از این رو، استراتژی بازدارندگی سایبری دارای سه بعد مهم به شرح زیر است:

۱- دفاع: یک سیستم دفاعی مستحکم اولین گام در راه محافظت از منابع و زیرساخت‌های کشورها در برابر اکثر مهاجمان بوده و اغلب آنها را از انجام حمله منصرف می‌سازد.

۲- شناسایی: توانمندی مرتبط ساختن حمله‌ای به یک بازیگر یا منبع خاص، عنصر کلیدی دیگری در عرصه سایبری است که اعتبار و مشروعیت بازیگر را در عرصه داخلی و خارجی حفظ می‌کند.

۳- تلافی کردن: تمایل و توانمندی تلافی بر علیه هر حمله‌ای از هر منبعی و تحت هر شرایطی باید ایجاد شود.

۱.۱.۶ دفاع

برای دست یابی به قدرت دفاعی مطلوب و کارآمد در عرصه سایبر باید به خوبی بر ویژگی‌های این حوزه تسلط داشت. فرانکلین کرامر، معاون سابق وزیر دفاع و نویسنده کتاب قدرت سایبری و امنیت ملی بر این اعتقاد است که سایبر از سه منظر شبیه زمین است: بازیگران متعدد هستند، موانع ورود بازیگران به این عرصه محدود است و بستر مناسبی برای ناشناس ماندن و مخفی شدن نیز فراهم است (Kramer, 2009: 12). اما بر خلاف زمین، فاصله جغرافیایی زیادی بین مهاجم و هدف آنها در عرصه سایبری وجود دارد. این عامل همراه با عنصر گم‌نامی می‌تواند ترس از تلافی را کاهش دهد. به عنوان مثال،

دانشجویی که در مسکو در کافی‌نتی در حال قهوه خوردن و نفوذ به شبکه زیرساختی یکی از نهادهای دولتی آمریکا است نگرانی کمتری از اقدامات تلافی جویانه آمریکا دارد تا بازیگری که بخواهد به صورت مستقیم علیه آن نهاد حمله نظامی انجام دهد. تقریباً هیچ کشوری در دنیا نیست که بتواند روزانه در مقابل هزاران حمله سایبری اقدامات تلافی جویانه انجام دهد و یا عاملان آنها را شناسایی کند (Morgan, 2010: 59). بنابراین، اولین عنصر نظریه بازدارندگی در عرصه سایبری، قدرت دفاعی قوی باید باشد. بدان معنا که سخت افزارها و نرم افزارها به شکل مستحکمی با یکدیگر امتزاج یافته و بتواند هر نوع دسترسی غیرمجازی را تقریباً غیرممکن سازد. این امر دو هدف عمده را برآورده می‌سازد: اولاً که باعث می‌شود اغلب افراد غیرمجاز نتوانند وارد سیستم شوند. دوم اینکه افراد غیرمجاز را از تلاش برای نفوذ در سیستم باز می‌دارد چرا که احتمال موفقیت خود را کم می‌بینند (Kugler, 2009: 334). هدف اصلی مولفه دفاعی آن است که مهاجمان علاقمند را از انجام حمله منصرف سازد یا آنها را بلوکه کند. بدین طریق، با کاهش میزان مهاجمان، بقیه موارد حمله را می‌توان با مولفه اقدامات تلافی جویانه از حملات بعدی منصرف ساخت.

۲.۱.۶ شناسایی

مسئله شناسایی یک مشکل شناخته شده جهانی در عرصه سایبری هست. حضور گسترده و بی‌شمار کاربران و ماهیت نسبتاً ناشناس آنها در حوزه سایبری باعث می‌شود که مسئله شناسایی مهاجم و نسبت دادن حمله سایبری به فرد یا گروه خاصی مشکل‌تر از دوران بازدارندگی هسته‌ای باشد (Kramer, 2009: 12). دولت‌ها می‌توانند برای پنهان ماندن از شناسایی شدن، اقدامات خود را توسط افراد یا گروهی از کاربران انجام دهند و هر اتهامی را به راحتی منکر شوند. افراد و گروه‌ها نیز می‌توانند بدون پشتوانه مالی قابل توجه، به تأسیسات دولتی یا شرکت‌های خصوصی حمله کنند.

اما همه این موارد بدان معنا نیستند که شناسایی مهاجم کاملاً غیرممکن است. چرا که نمونه‌های موفق زیادی در این خصوص وجود دارند. عاملان حمله سایبری به شبکه‌های اطلاعاتی در استونی در سال ۲۰۰۷ و گرجستان در سال ۲۰۰۸ به سرعت شناسایی شدند که ماهیت روسی داشتند. اخیراً هم روزنامه نیویورک تایمز با بهره‌گیری از کارشناسان سایبری توانست هک‌رهای رانشناسایی کند که اسم کاربری و رمز عبور آن را ربوده و دست

به اقدامات غیرقانونی در فضای سایبر می‌زدند. آنان هم تبعه چینی بودند (Goodman, 2010:105). این نمونه‌ها نشان می‌دهند مسأله شناسایی آن چنان هم غیرقابل حل نیست و می‌توان به طور نسبی بر این چالش نیز فائق آمد. در عمل، بسیاری از حملات سایبری تا مکان اعمال آن شناسایی شدند هر چند که برخی هکرها از مجازات گریخته‌اند. با سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی و بخش تکنولوژی می‌توان بر این چالش نیز چیره گشت.

علیرغم وجود این چالش‌ها در حوزه شناسایی، باید به این امر اشاره داشت که این مولفه همچنان بخش کلیدی و اساسی نظریه بازدارندگی در حوزه سایبری هست. چرا که شناسایی موفق، متضمن موثر و مفید بودن اقدامات تلافی جویانه است و باعث می‌شود که تهدیدات واقعی از بین بروند. شناسایی موفق عاملان حمله، اعتبار و مشروعیت دولت‌ها را در داخل و جامعه بین‌المللی افزایش می‌دهد.

۳.۲.۶ اقدامات تلافی جویانه

استراتژی بازدارندگی بدون اقدامات تلافی جویانه موفق نخواهد بود. در نبود اقدامات تلافی جویانه، مهاجمان بالقوه هم انگیزه‌ای برای خودداری از حمله ندارند. مورگان بر این اعتقاد است که کارآمدی اقدامات تلافی جویانه متضمن دربرگرفتن سه شاخص عمده است: غیرقابل قبول بودن آن برای دشمن؛ عملیاتی بودن آن و قابل قبول بودن آن برای طرف تلافی کننده و همچنین پذیرش جامعه جهانی (Morgan, 2010:56).

برای مقابله با بازیگران غیردولتی، اتخاذ اقدامات تلافی جویانه متناسب‌بجرم رخ داده، چالش‌هایی را برای دولت‌ها بوجود می‌آورد چرا که هنوز قوانینی در حقوق بین‌الملل برای این موضوع تصویب نشده است. به همین منظور، کشورها باید به شدت در این زمینه فعال بوده و دقیقاً اقدامات غیرقانونی را تعریف کنند. این امر می‌تواند در فرآیند قضایی و دادخواهی خیلی موثر واقع شود.

علیرغم چالش حقوقی، مقابله با تهدید بازیگران غیردولتی بسیار حائز اهمیت هست. بسیاری از حملات سایبری روزانه به دلیل عدم ترس مهاجمان از تلافی است. دولت‌ها اگر در پی کاستن از میزان این حملات مخرب هستند باید در عمل نشان دهند که مهاجمان از تیغ تلافی آنها در امان نخواهند بود. لازم نیست که اقدامات تلافی جویانه، شبیه اقدام

مهاجم باشد. زمانیکه رفتارهای سایبری غیرقانونی دقیقاً مشخص و تعریف شدند، آن‌گاه دستگیری و بازداشت آنها نیز گزینه‌های مناسبی خواهند بود.

مسئله تلافی در روابط بین کشورها متفاوت از افراد و بازیگران غیردولتی است و چالش دیگری را پیش می‌کشد. چرا که می‌تواند تبعات و آثار پیچیده‌ای بر روابط بین دو کشور داشته باشد. اما برای انجام اقدامات تلافی جویانه علیه کشور مهاجم، بازیگران دولتی نباید اقدامات خود را محدود به حوزه سایبری کنند. بلکه برای پیشینه‌سازی کارآمدی بازدارندگی در حوزه سایبری، دولت‌ها باید آمادگی خود را برای اتخاذ انواع اقدامات تلافی جویانه در حوزه‌های مختلف از تحریم‌های اقتصادی و ضبط اموال کشور مهاجم گرفته تا انواع اقدامات دیپلماتیک و سیاسی و حتی اقدام نظامی نشان دهند.

اقدامات تلافی جویانه بر علیه کشورها ضرورتاً لازم نیست با اقدام طرف مقابل متناسب باشد. یعنی کیفر حتماً نباید متناسب با جرم باشد. اما باید واقعیت‌های ژئوپلیتیکی را هم مدنظر داشت. رهبران باید همواره این محاسبه را انجام دهند که چه نوع اقدامی بهتر می‌تواند مانع از اقدامات مشابه در آینده شود. اما اقدام اتخاذ شده باید به قدری شدید باشد که هر مهاجم بالقوه دیگری را از انجام حمله در آینده منصرف سازد. همچنین این اقدام باید بتواند مشروعیت لازم را داشته و حمایت دیگر بازیگران از اقدامات تلافی جویانه آتی را در پی داشته باشد.

پرچالش‌ترین اتفاقات سایبری زمانی است که نتوان عاملان حمله‌ای را شناسایی کرد. مورگان بر این باور است که در نظریه بازدارندگی کلاسیک، شناسایی غیرضروری است و هر کشوری می‌تواند در قبال حمله‌ای که از خاک آن کشور به کشور دیگر انجام می‌شود مسئول قلمداد شود (Morgan, 2010:70). اما پذیرش این قاعده در حوزه سایبری می‌تواند تنها در ارتباط با حملات خیلی شدید اتفاق افتد. گودمن نیز از این نظریه دفاع می‌کند که اگر رفتاری غیرقانونی قابل تفویض به کشوری باشد آنگاه مسئله شناسایی دقیق مهاجمان ضروری نخواهد بود (Goodman, 2010:79). علیرغم نظرات فوق، عملی کردن آنها در دنیای واقعی پرچالش خواهد بود و رهیافت مناسبی برای برخورد با حملات سایبری نخواهد بود. چرا که تنبیه یک کشور به دلیل حملات سایبری توسط افراد گمنام تا حدود زیادی به شرایط ژئوپلیتیکی، اقتصادی و دیپلماتیک ارتباط پیدا می‌کند (Kugler, 200: 328). همچنین کشورها نمی‌توانند این هنجار و رویه را ایجاد کنند که به دلیل حمله سایبری افرادی از

خاک یک کشور علیه آنها، خود آن کشور را متهم بدانند، چرا که این هنجار می تواند در آینده علیه خود آنها نیز به کار رود.

۷. نتیجه گیری

ماهیت حوزه سایبری متفاوت از دنیای واقعی است و نظریه بازدارندگی سایبری نمی تواند کارآیی دوران جنگ سرد و عصر هسته‌ای را داشته باشد. این استراتژی نمی تواند راه حل نهایی برای جرائم سایبری، جاسوسی و حملات سایبری باشد. همچنین فارغ از کارآمدی آن، نمی تواند جرائم سایبری را کاملاً ریشه کن سازد. اما نقش کلیدی در کاهش حملات سایبری به تعداد قابل مدیریتی دارد که آنها را هم می توان با اقدامات تلافی جویانه و هزینه کمتر کاهش داد.

برای کارآمدی بازدارندگی در حوزه سایبر، باید از ترکیب سه مولفه کلیدی یعنی دفاع، شناسایی و تلافی بهره جست. بدون اقدامات دفاعی مناسب، نمی توان تعداد حملات موفق را برای شناسایی کردن کاهش داد و این حملات از کنترل خارج می شوند. فناوری‌های شناسایی باید منابع حمله را بتوانند شناسایی کنند تا مانع از اقدامات مهاجمان بالقوه در آینده از ترس شناسایی شدن شوند. تلافی از آن رو حائز اهمیت است که نشان می دهد اقدام سایبری علیه دولتی یا مردم و نهادهای آن، حتماً با مجازاتی روبرو خواهد شد.

پی‌نوشت‌ها

۱. این مدل تحت عنوان (PIME) مخفف عبارات، Political، Informational، Military و Economic قرار می گیرد و به عنوان یکی از مدل های مطرح برای بررسی عناصر قدرت محسوب می شود.
۲. باگ ها (Bugs) در اصطلاحات کامپیوتر آن را «اشکال» یک برنامه یا هر سیستم عامل و یا ... معنی می کنند. در واقع اگر نرم افزار یا حتی سیستم عاملی اشکالی داشته باشد اصطلاحاً باگ دارد..
۳. بک دورها (back doors) که در فارسی به در پشتی نیز ترجمه شده است، آسیب پذیری خاصی در رایانه‌ها وجود دارد که به هکرها و حمله‌کنندگان فرصت می دهد تا مکانیزم‌های امنیتی معمول را دور زده و به صورت غیرمجاز به منابع و اطلاعات سیستم دسترسی داشته باشند. از آنجا که این تهدید در پس زمینه فعال بوده و خود را از کاربر پنهان می سازد، شناسایی و حذف آن کاری تقریباً مشکل است.

قدرت بازدارندگی در فضای سایبر ۷۳

۴. بات‌نت‌ها (Botnet) شبکه‌هایی هستند که با در اختیار گرفتن مجموعه‌ای از کامپیوترها که بات (bot) نامیده می‌شوند، تشکیل می‌شوند. این شبکه‌ها توسط یک و یا چند مهاجم که botmasters نامیده می‌شوند، با هدف انجام فعالیت‌های مخرب کنترل می‌گردند. به عبارت بهتر بات‌ها کدهای مخربی هستند که بر روی کامپیوترهای میزبان اجرا می‌شوند تا امکان کنترل نمودن آن‌ها از راه دور را برای botmasterها فراهم نمایند و آن‌ها بتوانند این مجموعه را وادار به انجام فعالیت‌های مختلف نمایند.

کتاب‌نامه

- آبرتس، دیوید س و دانیل س پاپ (۱۳۸۵)، گزیده‌ای از عصر اطلاعات؛ الزامات امنیت ملی در عصر اطلاعات، ترجمه علی‌علی آبادی و رضا نخجوانی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- روزنا، جیمز و دیگران (۱۳۹۰)، انقلاب اطلاعات، امنیت و فناوری‌های جدید، ترجمه؛ علیرضا طیب، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ، مترجمان؛ احمد علیقلیان، افشین خاکباز، تهران: طرح نو.
- غروی حسین، محمدی علی (۱۳۹۰) معرفی رویکردها و متدولوژیهای طراحی و اجرای سناریوهای مقابله با تهدیدات سایبری، تهران: انتشارات دانشگاه دفاع ملی، مجموعه مقالات همایش ملی دفاع سایبری.
- منوچهری، عباس (۱۳۷۶)، قدرت، مدرنیسم و پست‌مدرنیسم، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۲۱-۱۲۲.
- هانس جو اکیم مور گنتا (۱۳۸۹)، سیاست میان ملت‌ها: تلاش در راه قدرت و صلح، مترجم: حمیرا مشیرزاده، تهران: وزارت امور خارجه.

Bagchi, Indrani (2008), "China Mounts CyberAttacks on Indian Sites," The Times of India, May 5, 2008.

Bajaj, Kamlesh. (2010), The Cybersecurity Agenda. Mobilizing for International Action. available via The EastWest institute.http://ewi.info/system/files/Bajaj_web.pdf.

Benedikt Michael. (1992) Cyberspace: First Steps, Cambridge, MIT Press.

Betz J. David and Stevens Tim (2011), Cyberspace and The State: Toward a Strategy For Cyber - Power, The International Institute for Strategic Studies (IISS)

Bollier, David (2003), The Rise of Netpolitik; How the Internet Is Changing International Politics and Diplomacy, A Report of the Eleventh Annual Aspen Institute Roundtable on Information Technology.

Bryant, Rebecca (2001), What Kind Of Space Is Cyberspace?, Minerva, 5:138-155.

- Bunn, M. Elaine (2011), Can Deterrence Be Tailored? Strategic Forum, No. 225.
- Cheswick William R. and Bellovin Steven M. (2003), Firewalls and Internet Security: Repelling the Wily Hacker (2nd Edition).
- Clarke Richard A. and Knake Robert. (2012), Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It, Paperback press.
- Crampton, Jeremy W. (2004), The Political Mapping of Cyberspace, Chicago: University of Chicago Press.
- Eriksson, John and Giacomello (2006), "The Information Revolution, Security, and International Relations: (IR) relevant Theory?" International Political Science Review (2006), Vol. 27, No. 3, 221-244.
- George, Alexander L. and Richard Smoke (1974), Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice, New York: Columbia University Press.
- Gibson, W. (1984) Neuromancer. New York, Ace Books.
- Goodman, Will (2010), "Cyber Deterrence: Tougher in Theory than in Practice," Strategic Studies Quarterly, Vol.4, No.3.
- Kramer, Franklin D. et al (2009), Cyberpower and National Security, Dulles: National Defense University Press and Potomac Books.
- Kuehl T. Daniel (2009) From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem," in FD Kramer, S. Starr, L.K. Wentz (ed.) (2008), Cyberpower and National Security, National Defense University Press, Washington (DC)
- Kugler, Richard L. (2009), "Deterrence of Cyber Attacks," in Franklin D. Kramer et al (2009), Cyberpower and National Security, Dulles: National Defense University Press and Potomac Books, Inc.
- Libicki, Martin C. (2009) Cyber deterrence and cyberwar, USA, Rand Corporation.
- Lin, Herbert. (2011) 'Responding to sub-threshold cyber intrusions: a fertile topic for research and discussion', in Georgetown Journal of International Affairs, Special Issue, International Engagement on Cyber: Establishing International Norms and Improved Cybersecurity, pp. 127-135.
- Morgan, Patrick M. (2010), "Applicability of Traditional Deterrence Concepts and Theory to the Cyber Realm," paper presented at a workshop on deterring cyberattacks, Washington DC.
- Nye, J (2011), The Future of Power in the 21st Century, New York: Public Affairs Press.
- Obama, Barack. (2013), Improving Critical Infrastructure Cybersecurity, available via: <https://www.whitehouse.gov/issues/foreign-policy/cybersecurity>
- President Ronald Reagan, (1988) National Security Strategy of the United States, available at: <http://history.defense.gov/HistoricalSources/NationalSecurityStrategy.aspx>
- Starr, Stuart H. (2008), Developing a theory of cyber power, in FD Kramer, S. Starr, L.K. Wentz (ed.) Georgetown Journal of International Affairs, Special Issue, International Engagement on Cyber: Establishing International Norms and Improved Cybersecurity, pp. 127-135.